

**L'orientació diatòpica de les
*Regles d'esquivar vocables o mots grossers o pagesívols***

Antoni Ferrando
Universitat de València

1. Plantejament de la qüestió

Les *Regles d'esquivar vocables o mots grossers o pagesívols* (abreujadament *Regles*), fetes “a juí del reverend prevere mossèn Fenollar e misser Hierònym Pau [e] altres hòmens diserts catalans e valentians e prestantíssims trobadors,” no han deixat de suscitar debats, sobretot d'ençà que Antoni M. Badia i Margarit va publicar la seua monumental monografia *Les Regles de esquivar vocables i la “qüestió de la llengua”* (1999). Un dels aspectes més polèmics de les *Regles* n'és el de l'autoria, que Badia va considerar que deixava aclarit en aquesta monografia. El debat acadèmic que s'originà, l'any 2004, a la Universitat de Barcelona, al voltant de les *Regles* (Veny 2005) va posar en evidència que no hi havia consens sobre les seues conclusions. En aquella ocasió vaig insistir (Ferrando 2005) en dos dels meus punts de vista, ben diferents dels de Badia: l'autor principal de les *Regles* havia de ser Jeroni Pau, i no el copista, Pere Miquel Carbonell, i, en relació a les pautes correctives de les *Regles* de caràcter diatòpic, calia parlar, en tot cas, d'un “eix València-Barcelona,” i no pas d'un “eix Barcelona-València,” atés que les solucions de la ciutat de València són les prescrites en la majoria dels casos.

He tractat en un altre lloc (Ferrando 2011) el tema de la gènesi romana de les *Regles* i del protagonisme que hi va tenir Jeroni Pau. En relació a l'autoria, ara només recordaré la informació que ens forneix el text copiat per Carbonell: de les dues parts de les *Regles*, la segona és una “addició per bé parlar la lengua catalana, feta per lo magnífich doctor e litteratíssim misser Hyerònym Pau, canonge de Barcelona, e altres perfetament pronuntians lo vulgar català,” que, anul·lada pel copista, és substituïda per: “Seguexen-se additions de vocables a parlar pertinentment.” Com que l'autoria de Pau és explícita en aquesta “Addició” o segona part, feta amb els mateixos criteris de la primera –fins al punt que, com diria Badia (1999, 139), les dues parts “s'assemblen com dues gotes d'aigua”–, i com que “misser Hierònym Pau” en el subtítol de la primera part és un afegit de Carbonell que confirma la intervenció de Pau, la conclusió n'és prou evident: l'autor principal del conjunt és Jeroni Pau. En certa manera, també ho reconegué implícitament Badia (1999, 428) en afirmar que, “sense Pau, les *Regles* no haurien existit.”

En aquesta ocasió em centraré en l'anàlisi del mètode que ha proposat l'il·lustre filòleg barceloní (2007, 535) per a “calcular l'abast geogràfic dels *vocables* en joc” i en l'examen dels seus resultats, que ha aplicat a 68 regles, amb els quals pretén confirmar la seua hipòtesi que “a les *Regles* les correccions no són diatòpiques, sinó sobretot diastràtiques.” En efecte, després d'advertir el seu propòsit de “restar al

marge de les vicissituds que han afectat els vocables ara adduïts després de 1500” i de mirar de “concentrar l’atenció en allò que n’era característic a l’època de les *Regles*,” Badia (2007, 545) conclou que “sense negar, ni de bon tros, que no existeixin algunes correccions de mena diatòpica, aquestes són poques en nombre i sovint es confonen amb d’altres que hi acumulen nous elements (ja no pròpiament diatòpics) i que donen raó de llur presència a les *Regles*.”

Sens dubte, l’objectiu primordial de les *Regles* és, com diu Badia, “la defensa de la qualitat de la llengua bona” i la generalització de la “llengua culta.” Ara bé, hi ha un vessant diatòpic prou més important del que Badia suggereix. El català literari del segle XV és encara molt unitari, però a partir de darrer terç de la centúria, els textos –manuscrits i publicats– de Barcelona i de València tendeixen a manifestar, respectivament, unes certes preferències locals. Només cal contrastar els trets lingüístics del manuscrit valencià de les *Obres* de Joan Roís de Corella de la Biblioteca Maiansiana, de 1500 aproximadament, amb els del manuscrit barceloní conegut amb el nom de *Jardinet d’Orats*, que va ser copiat el 1486 pel notari Narcís Gual, per a adonar-se que la diversitat diatòpica de la llengua catalana era llavors una realitat inqüestionable i que el parlar habitual de la ciutat de Barcelona i el de la ciutat de València divergien en uns quants trets fonètics, morfològics i lèxics. El tema de la gènesi i de l’orientació diatòpica de les prescripcions de les *Regles* seria banal si no afectés l’examen de la història social de la llengua catalana al segle XV. Però hi afecta, i molt. I, doncs, també el tema de l’autoria, que ara només revisitem de passada.

Les *Regles* proscriuen explícitament tots aquells mots de “païssos de Catalunya e València [= els dialectals] diversos dels *catalans* [= els generals]” (regla 165), com són els “de Empurdà, o de Urgell, o de Mallorca, o de Xàtiva o de les muntanyes o pagesívols,” els quals són fàcilment recognoscibles com a tals per “persones de bon ingeni e experiència” (173), i prescriuen els cultes i generals. En altres mots, preconitzen el *sermo urbanus* i condemnen el *sermo rusticus*. A l’època de les *Regles* les dues úniques ciutats catalanòfones importants eren València i Barcelona. La primera era la principal ciutat de la Península Ibèrica i una de les més importants d’Europa, ja que ultrapassava els 50.000 habitants, una població lleugerament inferior a la de les ciutats de Roma, Gènova, Bolonya, Londres i Gant, i només clarament superada per París, Milà, Nàpols, Venècia i Florència. Barcelona s’aproximava als 30.000 habitants. Ben lluny quedaven els menys de 15.000 de la Ciutat de Mallorca, els menys de 9.000 de Perpinyà i els poc més de 3.000 de Lleida, per citar només les poblacions més importants de cada un del cinc grans parlars catalans. Certament, les pautes del “bon parlar” les donaven sobretot València i Barcelona. Des que les *Regles* foren publicades per primera vegada (Badia 1950), la doctrina expressada en l’esmentada regla 173 s’ha interpretat en el sentit que la norma vindria marcada pel *sermo urbanus* de “l’eix Barcelona-València.”

El problema d’aquesta interpretació rau, però, en el fet que obvia tres fets polítics, culturals i sociolingüístics fonamentals i ineludibles per a explicar adequadament el sentit de les correccions de caràcter diatòpic de les *Regles*, fets que ultrapassen

l'oposició entre el *sermo urbanus* i el *sermo rusticus*. El primer és que València i Barcelona eren les capitals dels dos grans dialectes de la llengua catalana i, per tant, les preferències lingüístiques, sobretot fonètiques i morfològiques, d'una i l'altra eren a vegades contradictòries, cosa que havia d'implacar necessàriament, en un projecte de codificació unitarista com és el de les *Regles*, sacrificar una de les dues variants: la menys culta o la menys prestigiosa. El segon fet és que, després de la confederació entre la Corona d'Aragó i el regne de Castella (1479), la cort d'aquella es traslladà a Castella, i en aquestes circumstàncies resultava poc viable la vehiculació d'una norma lingüística catalana, ja que aquest procés va indistriablement unit al centre de poder polític, que cap al 1492 no era ni Barcelona ni València, sinó les diverses ciutats castellanques on residien els reis. L'únic lloc en què, a l'època de les *Regles*, el català és una llengua verament cortesana és la Roma del cardenal Roderic de Borja, vicecanceller de l'Església i, alhora, bisbe de València. I el tercer fet és que València no sols era una gran urbs europea, a molta distància econòmica i demogràfica de Barcelona, sinó que, al segle XV, havia produït les màximes figures de la literatura catalana medieval, com són Ausiàs March, Jaume Roig, Joanot Martorell, Isabel de Villena i Joan Roís de Corella, la influència dels quals s'estenia a tot el domini lingüístic.

Examinar les dades lingüístiques i sociolingüístiques de les *Regles* i contextualitzar-ne el sentit correctiu de les prescripcions de caràcter més nítidament diatòpic és el meu propòsit, ara i ací, ja que el silenci en un tema en què he intervingut reiteradament podria suggerir que compartisc la interpretació de Badia, i, malhauradament, no és el cas. Per tant, hauria de donar-ne les raons. I, ja que Badia considera que els seus "contradictors," "en completar-me i corregir-me, podrien fer avançar el tema que plantejo ací," jo, que en sóc un, accepte de grat el repte. Tot això, sense perdre de vista que l'objectiu de les *Regles* és orientar lingüísticament els seus destinataris perquè puguin "bé parlar la llengua catalana," és a dir, d'una manera unitària, culta, moderna i supradialectal, tal com és exigible en qualsevol "loch elegant" (229).

Així doncs, en el present treball miraré de proposar i aplicar un mètode alternatiu al de Badia per a intentar determinar l'orientació diatòpica de les *Regles* en aquells mots, certament la minoria, que puguin tenir aquesta connotació. Ja avance que els resultats disten molt dels que aporta Badia i em refermen en la meua hipòtesi (2003, 2005, 2011) que l'autor bàsic de les *Regles* no és Pere Miquel Carbonell, sinó Jeroni Pau, i que no hi veig sinó un "eix València-Barcelona." I he dit bàsic en referència a Pau perquè aquest degué comptar també amb alguna mena de materials de Bernat Fenollar i, sense cap mena de dubte, amb el concurs d'"altres hòmens diserts catalans e valentians e prestantíssims trobadors" i amb d'"altres perfetament pronunciant lo vulgar català." M'alegra de constatar que el mateix Badia (2008, 48) sembla obert a revisar la seua hipòtesi quant a l'autoria de Carbonell, en manifestar, a propòsit de les seues discrepàncies amb Colón sobre el tema, que "qui ens separa no sé si és Bernat Fenollar o Pere Miquel Carbonell, i tot fa creure que Jeroni Pau hi portarà la pau de la

veritat objectiva que tots dos cerquem.” En tot cas, sí que vull expressar el meu sentiment que, pel que fa a mi, mai no he considerat una qüestió de no-pau un mer debat acadèmic, en què han estat molt útils, i sovint complementàries, les diverses interpretacions sobre la “doctrina sociolingüística,” l’autoria i l’estudi de l’entorn cultural de les *Regles*, i, molt en particular, les aportades pel mestre Badia.

2. El mètode i l’anàlisi diatòpica de Badia

L’atenció de Badia al component diatòpic de les *Regles* ja és present en la seua monografia de 1999, atés que en una gran part dels comentaris a cada regla n’explicità el sentit diatòpic de la correcció, tot comparant-lo amb les preferències lèxiques del *Liber elegantiarum* (1472 [1489]), del valencià Joan Esteve, amb les dels equivalents catalans del *Vocabularius Aelii Antonii Nebrissensis* (1507), del principatí Gabriel Busa, probablement oriünd de terres tarragonines, i també amb les de les principals obres literàries de l’època, com l’*Espill*, el *Curial* –que considera obra valenciana (Badia 1999, 339)– i el *Tirant*. La conclusió n’era diàfana: el *Liber* és “ben proper a les *Regles* des de qualsevol angle que l’examinem” (341), especialment, “en matèria de vocabulari” (411). Després, Badia (2003, 2005, 2006, 2007) ha tendit a diluir aquest vessant en el discurs de la “interpretació supradialectal” de les *Regles*. Certament, aquestes tenen un objectiu o una intencionalitat supradialectal, i per a assolir aquest objectiu preconitzen no sols les alternatives més cultes sinó també les solucions més generals i prestigioses, lligades al *sermo urbanus* i, doncs, a València i Barcelona. Ara bé, ¿quines són les solucions recomanades?; ¿hi ha un “eix València-Barcelona”?

Per a “calcular l’àmbit geogràfic dels *vocables* en joc,” Badia proposa examinar una mostra de les “formes (proscrites i recomanades) que constitueixen les *Regles* i que, per tant, existien i eren conegudes i emprades a les acaballes del mil quatre-cents. I, això sí, sense moure’ns més ençà d’aquella època.” La selecció de mots a examinar prescindeix de:

- a) totes les regles de “caràcter ortològic, ortogràfic, gramatical;”
- b) totes les regles que “oposen dues variants de mots d’una mateixa etimologia;” i
- c) totes les regles que no s’ajusten al “parell típic mot proscrit / mot recomanat.”

Tot seguit classifica la mostra escollida –que abasta 34 mots de la primera part de les *Regles* i 34 de la segona (en termes quantitativs, 154 “unitats lèxiques,” que representen el 20% dels mots de les *Regles*)– en:

a) mots que s'empren "fins a la fi del segle XV," documentats "pertot arreu," que serien mots de la "llengua comuna" i, doncs, de correcció de "mena diastràtica;" i

b) mots només exemplificats "a Catalunya o a les Illes (però no a València), o bé només a València (però no a Catalunya o a les Illes) fins a la fi del segle XV," que serien tinguts per propis d'una "regió" i, doncs, de correcció de "mena diatòpica."

En tot cas, considera Badia que "la gent de *qualsevol indret* [el subratllat és seu] comprenia tots aquests mots [de les *Regles*] i els *feia servir* [el subratllat és meu]." Les fonts documentals emprades per a recolzar la seua anàlisi són:

Les *Vides de Sants rosselloneses*, Ramon Lull (o més ben dit: manuscrits lul·lians), les *Cròniques reials* (sobretot Bernat Desclot i Ramon Muntaner), Francesc Eiximenis, Bernat Metge, Antoni Canals, *Tirant lo Blanc*, Vicent Ferrer, Ausiàs March, l'*Spill* de Jaume Roig, el *Liber elegantiarum* de Joan Esteve.

Els resultats de la seua anàlisi són els següents:

a) 119 (77'3%) "vocables que, des dels inicis fins a la fi del segle XV, apareixen emprats (com a bàsics o en qualitat de sinònims secundaris) *pertot arreu* del domini lingüístic;"

b) 9 (5'8%) vocables que "no semblen emprats en terres valencianes (o que hi tenen un significat relacionat, bé que no idèntic), però que són coneguts o usats *a la resta* del domini lingüístic (totalment o parcialment);"

c) 6 (3'9%) vocables que són "preferentment emprats en *terres valencianes*, sens perjudici que també es trobin, d'una manera o altra, *a la resta* del domini lingüístic;" i

d) 20 (13%) vocables sense "informació còngrua" a Badia (1999), al *DCVB* o al *DECat*.

D'aquest examen es deduiria que, "a les acaballes del mil quatre-cents":

a) *rabosa*, *rata penada*, *tòs* –en aquest cas, tots tres recomanats–, etc., fins als 119 mots que Badia considera de "*pertot arreu*," serien, en funció de la documentació adduïda dels segles XIII, XIV i XV, d'abast geogràfic general;

b) *tembre*, *baça*, *mató*, *dexondar*, *sot*, *clotell*, *sanaya*, *espoli* i *cluquer* serien termes que "no semblen emprats en terres valencianes fins al segle XV," però sí més o menys normals a la resta del domini lingüístic," i

c) *fam* ‘gana’, *polit*, *clot*, *retraure*, *peltrigar* i *esdevenir* serien mots “preferentment emprats en terres valencianes (fins a la fi del segle XV), sens perjudici de no trobar-se, d’una manera o altra, a la resta del domini lingüístic.”

A la vista d’aquests resultats, que analitza des d’una perspectiva merament estadística –119 mots de mena bàsicament diastràtica contra 15 de mena bàsicament diatòpica, dels quals 6 serien preferentment valencians–, Badia (2007, 545) en relativitza el component diatòpic de les *Regles* i es ratifica en la seua posició, ja avançada el 2003, de reduir-hi “el pes del valencià” a les *Regles*.

Tanmateix, en procedir així, Badia obvia el sentit geogràfic de les prescripcions en aquests 15 casos, imprescindible per a dilucidar si som davant un “eix Barcelona-València,” com ell proposa, o d’un “eix València-Barcelona,” com jo propose. O, dit amb els seus mateixos mots, per a saber si hem de “reduir” o si hem d’augmentar “el pes” del valencià, que és el fons de la qüestió. Doncs bé, sense apartar-me de les seues regles del joc i sense entrar a discutir, ara, l’adscripció diatòpica proposada per Badia, valorem-ne els resultats:

a) dels 9 mots que “no semblen emprats en terres valencianes fins al segle XV,” les *Regles* recomanen la preferència valenciana –que a vegades és també la més general o la menys marcadament barcelonina– en 8 casos (el 88’8%): *latrina*, *brossat*, *despertar* o *esvel·lar*, *clot*, *tòs*, *esponsalici* i *campanar* (és a dir, tots llevat de *tembre*); i

b) dels 6 mots “preferentment emprats en terres valencianes” les *Regles* recomanen la preferència valenciana en 4 casos (el 66’6%): *apetit* o *fam*, *polit*, *clot* i *retraure* (és a dir, tots llevat de *peltrigar* i *esdevenir*).

En conseqüència, a partir de la documentació adduïda per Badia, és tan evident el “pes” qualitatiu del valencià a les *Regles* que només seria adequat postular un “eix València-Barcelona.”

3. Les objeccions metodològiques

Així i tot, considere que el mètode de Badia no permet calcular rigorosament l’àmbit geogràfic de les *Regles* i menys encara el sentit diatòpic de les seues prescripcions. I això, per diverses raons.

En primer lloc, perquè la informació lingüística aportada per Badia és insuficient i, en certs casos, inadequada. No entraré a analitzar els mots adduïts per Badia. Només apuntaré que les informacions fornides per nombrosos textos de la segona meitat del segle XV, com el *Dietari* de Jaume Safont, el *Dietari* del capellà d’Alfons el Magnànim, etc., i per diversos repertoris lèxics del català medieval, com el *Corpus Informatitzat del Català Antic* (CICA) que he examinat, avalen ben poc les seues

conclusions sobre la distribució diatòpica i la vitalitat sociolingüística dels mots adduïts. Un bon nombre d'aquells ja s'havien regionalitzat lèxicament al segle XV, si més no a la segona meitat. Les *Regles* són probablement el testimoni més conspicu del procés. Així, les fonts consultades, fins i tot el *DCVB*, d'Alcover-Moll, i el *DECat*, de Joan Coromines, confirmen que mots com *rabosa*, *rata penada* o *tòs*, per exemple, que Badia considera de *pertot arreu*, no eren, “a les acaballes de mil quatre-cents,” els habituals a Barcelona, on preferien els geosinònims *guineu*, *rata pinyada* i *clotell*, respectivament, és a dir, els mots proscrius, mentre que sí eren els corrents a València. En el cas de *rabosa*, és cert que Colón (1976, 155) el localitza en tres documents barcelonins de 1433, 1435 i 1442, però en tots tres casos apareix lexicalitzat en el sintagma “pell de rabosa,” i en cap cas com a apel·latiu habitual. Igualment passa amb *rata penada*, ja que, en cap dels casos en què aquest nom apareix en un document barceloní inclòs als *Opúsculos* de Pere Miquel Carbonell, adduït per Colón (2001, 60), no ho fa com a designador del muricec, sinó com a terme referit a l'animal heràldic, i encara sota la forma de *rat penat* i en alternança amb *rat pinyat*. En el cas de *tòs*, també és un terme localitzable a Catalunya durant la segona meitat del segle XV, però en documents occidentals. En canvi, *apetit* o *fam*, *polit* i *retraure*, que Badia considera preferències valencianes, són correccions més aviat de “mena diastràtica” general. El mot *talent* havia deixat de ser habitual a la ciutat de València, bé perquè hagués adquirit connotacions pageses, com suggereix Coromines (*DECat*, VIII, 229, s.v. *talent*), o bé, més probablement, perquè hagués esdevingut un mot merament literari, contràriament al que passava a Mallorca. El terme més habitual a València per a expressar ‘gana’ era *fam*. El mot *polit* era també corrent a la Barcelona de l'època, i per això l'usa, per exemple, el barceloní Antoni Vallmanya –concretament en el sintagma “dona polida,” referit a la Mare de Déu– en el gran certamen marià celebrat a València el 1474 (Ferrando 1983, 279). Així mateix eren mots generals tant la variant vulgar proscria *arreular* o *reular* (*DECat*, II, 1099, s. v. *cul*), usada, per exemple, per Carbonell a la *Dansa de la mort*, com el sinònim recomanat menys vulgar *retraure* (*DECat*, VIII, 806, s. v. *treure*). Quant a *peltrigar* –en realitat *paltrigar*, recollit al diccionari de Busa, que desconeix el sinònim recomanat *calcigar*–, no es pot considerar una preferència de la ciutat de València, ja que només era viu a les comarques septentrionals valencianes i a una bona part de les comarques catalanes orientals, mentre que la forma habitual a la ciutat de València era *calcigar*. La presència de *peltrigar* a la *Brama dels llauradors de l'Horta de València contra lo venerable mossén Bernat Fenollar, prevere*, base de la informació de Badia, s'ha d'explicar perquè el seu autor, Jaume Gassull, procedia de Morella, ciutat septentrional valenciana (Guia 2003, 203). I, pel que fa a *esdevenir*, l'accepció que addueixen les *Regles* devia ser general en tot el català i la correcció a favor d'*acertar* s'ha de considerar de “mena diastràtica,” ja que s'hi condemna l'ús impropï d'aquell. Així i tot, cal dir que *acertar* era una forma ja ben documentada a la València del segle XV (Ausiàs March CXIX, 48; Ferrando 1983, 517), mentre que a la Barcelona d'aleshores se solia preferir la variant *encertar*.

En segon lloc, i més important encara, el mètode de Badia tampoc no permet calcular el sentit diatòpic de les prescripcions per raons estrictament metodològiques. Heus-ne ací els arguments de les meues objeccions:

- a) en lloc de comparar el *sermo urbanus* de València i de Barcelona, com preconitzen les *Regles*, Badia oposa el parlar de les *terres valencianes* als de la *resta* del domini lingüístic;
- b) en lloc de comparar els diatopismes lingüístics “a les acaballes del mil quatre-cents,” Badia pren com a referència textos de totes les èpoques del català “fins a la fi del segle XV;”
- c) en lloc de distingir entre els mots amb plena vitalitat sociolingüística, és a dir, els usats habitualment i en tots els registres, i els mots d’escassa vitalitat sociolingüística, és a dir, els mots d’escassa vitalitat sociolingüística que poden aparéixer usats esporàdicament en alguns registres, Badia els computa indistintament;
- d) en lloc de de comparar el sentit diatòpic de les prescripcions en termes qualitatiu, Badia es limita a computar indistintament les prescripcions i les proscripcions;
- e) en lloc de comparar les diferències entre la pronunciació habitual de València i la de Barcelona, atés que les *Regles* pretenen orientar a “qui bé vol parlar la llengua catalana” i insisteixen en el “bé parlar” i en el “parlar pertinentment” la llengua catalana, Badia prescindeix de les variants fonètiques i formals; i
- f) en lloc d’aplicar l’anàlisi al conjunt de les regles, en tot cas llevat dels casos exclosos per raons metodològiques, Badia en fa una tria a l’atzar, amb l’única restricció d’escollir el mateix nombre de casos per a la primera i per a la segona part de les *Regles*.

Certament, no sempre és fàcil delimitar les correccions de “mena diatòpica” i les de “mena diastràtica” i el grau de plena o d’escassa vitalitat sociolingüística dels mots en joc, per tal com s’hi solen produir interferències de registres i no sempre se’n pot deduir amb precisió l’abast del seu ús. Amb tot, a la vista d’una documentació nombrosa, basada sobretot en textos pròxims al registre col·loquial (cartes, dietaris, ordinacions, receptaris mèdics o culinaris, etc.), és possible, amb totes les matisacions que calga, determinar-ne unes tendències diatòpiques clares.

4. Per un mètode i una anàlisi alternatiu

A la vista de les objeccions anteriors, crec que, per a abordar l’orientació diatòpica de les *Regles*, caldria adoptar un mètode més precís quant a la determinació d’aquest objectiu i una anàlisi més sistemàtica quant al nombre i tipus de regles en observació. És evident que l’objectiu de les *Regles* és afavorir les opcions més cultes i més

generals a partir del *sermo urbanus*, aspecte mai no discutit. Ara bé, si del que es tracta és de dilucidar el “pes” del *sermo urbanus* de Barcelona i el del *sermo urbanus* de València en el model de llengua que es proposa per a “bé parlar la llengua catalana,” caldria determinar quin dels dos parlars gaudia llavors de major prestigi a partir de sentit diatòpic de les recomanacions. A tal efecte, propose operar de la manera següent:

- a) analitzar totes aquelles unitats lèxiques de les *Regles* en què s’opose la preferència d’ús de la ciutat de Barcelona i la de la ciutat de València, ja que l’objecte del debat és el “pes” del parlar respectiu en el model de llengua que es proposa. Cal, per tant, descartar aquelles unitats lèxiques en què no es faça aquesta contraposició;
- b) limitar la documentació de suport a textos produïts entre mitjan segle XV i principis del XVI, és a dir, els coetanis de les *Regles*, triant només aquells de què disposem informació segura o plausible sobre la seua datació i procedència, atés que les *Regles* donen compte de la situació lingüística concreta d’aquesta època, i no d’èpoques anteriors. És a dir, cal centrar-se en “allò que n’era característic a l’època de les *Regles*,” sense moure’s “més ençà d’aquella època,” com adverteix el mateix Badia (2007, 536), però també sense moure’s més enllà, com ell fa;
- c) introduir la variable de la vitalitat sociolingüística de cada mot per a avaluar-ne l’ús real en cada cas. Cal distingir, per tant, mitjançant el recurs a la freqüència d’atestacions, a la contextualització comunicativa i a l’examen dels registres lingüístics, entre els mots d’ús habitual en tots els registres (els de plena vitalitat sociolingüística) i els mots coneguts passivament (els d’escassa o nul·la vitalitat sociolingüística), no usats generalment en el registre col·loquial;
- d) quantificar el sentit diatòpic de les recomanacions en tots aquells mots que presenten realitzacions habituals diferents entre la llengua de València i la de Barcelona “a les acaballes del mil quatre-cents” per tal de determinar quines eren les socialment més prestigioses;
- e) considerar no sols les variants lèxiques procedents d’ètims diferents, sinó també les variants fonètiques i les variants formals, totes dues imprescindibles per a determinar què és pronunciar “pertinentment” la llengua catalana; i
- f) examinar sistemàticament totes les regles afectades per aquests criteris, independentment de si es troben a la primera o a la segona part de les *Regles*, atés que, com diria Badia, les dues parts “s’assemblen com dues gotes d’aigua.”

Un dels aspectes més complexos de l’anàlisi que em propose de realitzar és sospesar la vitalitat sociolingüística, a València i a Barcelona, de cada un dels mots

objecte d'examen, cosa que implica el maneig de nombrosos documents de l'època, localitzats o molt vinculats a ambdues ciutats, ben datats i identificats i representatius dels diferents registres. No és suficient l'atestació més o menys esporàdica d'un fenomen lingüístic per a deduir-ne la vitalitat d'ús. Perquè un fenomen lingüístic pugui ser considerat de plena vitalitat sociolingüística, caldrà que tinga un ús freqüent tant en textos literaris (en els seus diversos gèneres, però sobretot en els de caràcter narratiu) com en textos instrumentals (receptaris, establiments, dietaris, epistolaris, ordenances, etc.). Per a l'examen de la vitalitat sociolingüística dels mots de les *Regles* he tingut en compte, d'una banda, la informació que ens forneixen els grans repertoris lexicogràfics catalans i, d'altra, la que ens dona una bona mostra de textos coetanis de les *Regles* situats o vinculables a València i a Barcelona. Com a repertoris lexicogràfics, he consultat el *DCVB*, d'Alcover-Moll, el *DECat*, de Joan Coromines, el *Corpus Informatitzat del Català Antic*, dirigit per Joan Torruella, el fitxer de Lluís Faraudo de Sant-Germain (<http://www.iecat.net/faraudo/>) i el *Glossari de glossaris* d'"Els Nostres Clàssics" (<http://www.glossaris.net/search.php>). Per a les dades documentals datades o datables entre mitjan segle XV i principis del XVI, representatives dels diversos registres, he tingut en compte, sobretot, les obres següents:

1) Pel que fa a València:

- a) textos literaris: les *Proses* mitològiques (c. 1458-71), de Joan Roís de Corella (en edició de Josep Lluís Martos, 2002); l'*Espill* (c. 1460), de Jaume Roig (ed. Ramon Miquel i Planas, 1929-50); el *Tirant lo Blanc* (c.1460-65), de Joanot Martorell (ed. Albert Hauf i Vicent J. Escartí, 1990-92); els reculls de certàmens poètics valencians de l'època, des de les *Obres e trobes en llaors de la Verge Maria* (1474) a les *Obres en llaors de santa Caterina de Sena* (1511) (ed. Antoni Ferrando, 1983); la *Vita Christi*, (1490), d'Isabel de Villena (ed. Ramon Miquel i Planas, 1929); *Lo passi en cobles* (1493), de Bernat Fenollar (ed. Marinela Garcia, 2001); *Lo càrrec d'amor* de Diego de San Pedro (1493), de Bernadí Vallmanya (ed. Ramon Miquel i Planas, 1912), i *Lo somni de Joan Joan* (c. 1497), de Jaume Gassull (ed. Josep Palàcios, 1974);
- b) textos no literaris: el volum II de l'*Epistolari de la València medieval* (lletres missives de la ciutat de València entre 1412 i 1479) (ed. Agustín Rubio, 1998); *De València a Roma. Cartes triades dels Borja* (1473-1504) (ed. Miquel Batllori, 1998); el *Dietari i crònica del capellà d'Alfons el Magnànim* (c. 1478), atribuït a Melcior Miralles (ed. Mateu Rodrigo, 2011); la versió *Dels fets e dits del gran rey Alfonso*, d'Antonio Beccadelli, realitzada per Jordi Centelles (1481-96) (ed. Eulàlia Duran, 1990); el *Receptari de Micer Johan* (1466) (ed. Ernest Moliné, 1913-14), i el *Regiment preservatiu y curatiu de pestilència* (1490), de Lluís Alcanyís (ed. Antoni Ferrando, 1999); i

c) textos d'interés lexicogràfic: el *Liber elegantiarum* (1472), de Joan Esteve (ed. Germà Colón, 1988), i la *Brama dels llauradors de València contra lo venerable mossén Bernat Fenollar, prevere* (c. 1490), de Jaume Gassull (ed. Antoni M. Badia, 1999).

2) Pel que fa a Barcelona:

a) textos literaris: la *Faula de les amors de Neptuno e Diana* i el *Raonament fingit entre Francesc Alegre e Esperança* (c. 1480), de Francesc Alegre (ed. Ramon Miquel i Planas, 1908-16); *Les transformacions d'Ovidi* (1494), del mateix Francesc Alegre (ed. incunable); el *Cançoner* (c. 1440-75), de Joan Berenguer de Masdovelles (ed. Vicenç Beltran, 2006); l'*Obra completa* de Romeu Llull (1439-96) (ed. Jaume Torró, 1996); les traduccions de *Deifira* i d'*Ecatonfila* (c. 1470), de Leo Battista Alberti (ed. Ramon Miquel i Planas, 1908-16), i la traducció *Història de les amors de París e de Viana* (1492-95), d'autor anònim (ed. Antoni Ferrando, 2007);

b) textos no literaris: *Mensajeros barceloneses en la corte de Alfonso V de Aragón, 1435-1458* (ed. Josep Maria Madurell, 1963); l'anònim *Patit tractat sobre lo regiment en temps de hepidèmie* (mitjan segle XV) (ed. Joan Veny, 1985); el *Dietari o Llibre de Jornades (1411-1484)* (1453-84), del barceloní Jaume Safont (ed. Josep M. Sans i Travé, 1992); el volum I del *Llibre de les Solemnitats de Barcelona* (1424-1546) (ed. Agustí Duran i Josep Sanabre, 1947); el *Recort* (1476), de Gabriel Turell (ed. Enric Bagué, 1950); el *Libre del Coch* (c. 1477), de Rupert de Nola (ed. Veronika Leimgruber, 1977); l'*Inventari o col·lectori de cirurgia* (1463), en traducció de Guiu de Cauliac (incunable de 1492); l'*Art i estil per a escriure a totes persones de qualsevol estat que sien* (1505), de Tomàs de Perpenyà (ed. post-incunable); i

c) textos d'interés lexicogràfic: el *Vocabularius* de Nebrija, en forma de diccionari llatí-català i català-llatí (1507), de Gabriel Busa (ed. Germà Colón i Amadeu J. Soberanas, 1987), que, encara que influït pel parlar de Barcelona, sembla reflectir més aviat les preferències de l'àrea de Tarragona.

Atés que les *Regles* es gesten en les primeres dècades de la impremta i parteixen de les realitzacions orals més habituals, són de gran interès lingüístic per al coneixement de la variació diatòpica, diafàsica i diastràtica, els textos que ens han arribat manuscrits i, encara més, aquells dels quals es conserva la versió manuscrita i impresa (Ferrando 2000). En aquest sentit, són de gran utilitat els estudis lingüístics dedicats a manuscrits coetanis de les *Regles*, com ara els de Lluís Gimeno sobre el barceloní *Cançoner dels Masdovelles* (2006) i el poema anònim valencià *Obra feta per los vells* (2004) i, no cal dir-ho, els estudis de gramàtica històrica, especialment aquells que aborden problemes ben reflectits a les *Regles*, com és el de Joan Veny

(1999) sobre les oscil·lacions del tipus *clotell/clatell*, o els de Joan Coromines (1971) i Joseph Gulsoy (1993) sobre determinades lleis fonètiques del català.

A la vista de les dades lèxiques de les susdites obres i dels corpus textuais esmentats així com dels estudis lingüístics de les *Regles* per Badia (1999) i per Colón (2001), és possible obtenir unes informacions prou fiables sobre la distribució i el grau de vitalitat lingüística dels mots objecte de correcció a les *Regles*. Ara bé, si volem formar-nos una idea més precisa del “pes” que hi tenen el valencià i el barceloní, caldrà examinar sistemàticament totes aquelles regles d’estructura binària en què s’oposen les preferències dels parlars de les ciutats de València i de Barcelona. Dit altrament, s’hi haurà de prescindir d’aquelles oposicions que no afecten les dues grans capitals (com *birbe/bisbe*, correcció d’un tret característicament mallorquí), de les que es limiten a propugnar una alternativa cultista (com *marmolar/murmurar*, correcció d’un tret molt vivaç en valencià), de les que semblen errors del copista (com *algotzir/algozir*, on la prescripció, per coherència amb les orientacions generals de les *Regles*, hauria de ser *alguatzir*), i de les que no es formulen en termes binaris (com *tripajoch* enfront d’un hipotètic [*tripijoc*] no explicitat). Altrament, s’ha de tenir en compte que ben sovint un mateix mot pot compartir més d’una tipologia i una consideració diatràtica o diafàsica diferent segons la perspectiva cronològica o territorial que s’adopte.

Ja hem remarcat que, si les *Regles* propugnen una visió absolutament unitària de la llengua i si a València i Barcelona es prefereixen unes variants fonètiques, formals i lèxiques diferents, és evident que en les recomanacions s’ha hagut de sacrificar una de les dues opcions en favor de la més culta o la més prestigiosa. En conseqüència, si volem dilucidar el “pes” del prestigi del *sermo urbanus* de Barcelona i el del *sermo urbanus* de València, caldrà presentar, en termes dicotòmics i estadístics, les preferències de la llengua habitual de cadascuna de les dues ciutats amb un alt grau de vitalitat sociolingüística “a les acaballes del mil quatre-cents” al costat de les recomanacions correctives de les *Regles*.

Aplicats aquests criteris, les regles afectades serien 73, que representen el 23’4% de les 311 regles estrictament lingüístiques (és a dir, sense les entrades metalingüístiques) del nostre opuscle. No cal dir que, prèviament, s’hi han exclòs alguns casos problemàtics quant al grau de vitalitat sociolingüística i els de caire més estrictament morfològic, que examinarem succintament després. Tot seguit s’expliciten les oposicions entre el mot proscrit, que va en primer lloc i amb la grafia original, i el mot prescrit, que va en segon lloc i amb regularització gràfica. En cas que hi apareguen diversos sinònims, només es fa constar el més usual o més característic. Els resultats són els següents:

- a) Oposició entre variants fonètiques: *Pera / Pere, massete / masseta, ànimas / ànimes, hom[a] / home, murtra / murta, trempat / temprat, fonoll / fenoll, onclo / oncle, quottre / quatre, quoresma / quaresma, nosatres / nosaltres, copoll / capoll, xiringa / siringa, xerigot / serigot, vaguer /*

*veguer, pastarol / posterol, Barsalona / Barcelona, maixcarat / mascarar, peixcador / pescador, fiyol / fillol, tayar / tallar, Juan / Joan, juhiverd / juliverd, reixat / reixat, udà / odà, xoriguer / soliguer, ximple / simple, penjoy / penjoll, floviol / flaviol, altro / altre, musclo / muscle, rostoll / restoll, papayó / pavelló, culgar / colgar, tella / tea. Total: 35. Recomanacions coincidents amb la pronúncia habitual de la ciutat de València: 32 (91'4%), és a dir, totes llevat de *nosatres, maixcarat* i *peixcador*. S'hi condemna, per tant, la confusió d'àtones, la metàtesi de líquides, l'emudiment de *l* en *altres* i compostos, les assimilacions i dissimilacions vocàliques, les monoftongacions de /kwa/ i /gwa/, les palatalitzacions de la *s* inicial etimològica, el ieisme i les africacions de certes fricatives, fenòmens característics del parlar habitual de Barcelona a les acaballes del segle XV, que en part encara persisteixen avui i que fins i tot, en alguns casos, han estat integrats en la normativa fabrística (*murtra, fonoll, ximple, llentia*); en canvi, només resten penalitzats dos trets característics, però no exclusius, de València: l'emudiment de *l* en *altre* i compostos, més estés a València que no pas a Barcelona, i la palatalització de *s* davant consonant velar, absolutament absent a Barcelona.*

b) Oposició entre variants formals del mateix ètim: *petí / tapí, perea / peresa, canyem / canem, canyó / canó, umplert / umplit, unflat / inflat, garballons / margallons, salmitre / salnitre, rata pinyada / rata penada, cussogues / cossegues, rumfla / rumfa, perayre / paraire, bajanaria / bajania, esquerrà / esquerrer, aufegar / ofegar, aulor / olor, midar / medir, alacayo / lacaio, vuy / hui, pinet / penit, roídol / roïdo. Total: 21. Recomanacions coincidents amb la variant més habitual a la ciutat de València: 14 (66'6%), és a dir, totes llevat de *peresa, inflat, salnitre, paraire, ofegar, olor* i *lacaio*, o 18 (85'7%), si tenim en compte que a València es donava l'alternança entre les variants en *-ea* i en *-esa*, que hi coexistien *inflat* i *unflat* i que *aufegar* i *aulor* només reflectien una pronunciació vulgar força estesa a tot el domini lingüístic, sobretot a l'àrea occidental. S'hi condemnen les metàtesis de síl·laba, les palatalitzacions de -NN-, els participis analògics en *-ert*, les permutacions de consonants, el reforçament consonàntic del diftong decreixent /uj/ i diverses menes d'assimilacions i dissimilacions consonàntiques, fenòmens característics del parlar habitual de Barcelona a les acaballes del segle XV, que en part encara persisteixen avui i que fins i tot, en alguns casos, han estat integrats en la normativa fabrística (*omplert, rata pinyada, bargalló, vuit*); en canvi, només resten penalitzats tres fenòmens característics, però no exclusius, de València: la variant en *-ea* del sufix -ITIA, la diftongació de *o* inicial àtona absoluta i el resultat *u* de les vocals àtones *e / i* davant bilabial. Entre les proscripcions encara s'hi podria afegir el tancament de *e* àtona en *i* en certs contextos fònics, si bé és un tret que en valencià no és tan*

generalitzat com en català nord-occidental (*giner, sinyor, siré*, etc.); en el cas de *giner*, aquesta variant a les *Regles* no s'oposa a l'habitual *janer* barceloní, sinó a la forma etimològica *gener*.

c) Oposició entre solucions lèxiques procedents de diferent ètim: *peltrigar / calcigar, exequar / alçar, poder / per ventura, gaire / molt, mató / brossat, dexondar / esvel·lar, sot / clot, guineu / rabosa, muró / merlet, tots plegats / tots ensems, expernunciar / per(e)noliar, clotell / tos, sanaya / cabàs, babaya / tartamut, paparra / xinxa, un petit/un poc, tot sol / sol*. Total: 17. Recomanacions coincidents amb la tendència lèxica més habitual a la ciutat de València: 16 (94'7%), és a dir, totes llevat de *merlet*. S'hi condemnen solucions lèxiques menys genuïnes des del punt de vista etimològic, formacions col·loquials i termes de menor tradició literària, algunes de les quals molt esteses en el parlar col·loquial de Barcelona a les acaballes del segle XV, que en part encara persisteixen avui i que fins i tot, en alguns casos, han estat integrades en la normativa fabrística (*deixondir, senalla, tot sol*); en canvi, només resta penalitzat un mot ben vivaç a València, *muró*, que hi competia amb *merlet*.

A la vista d'aquests resultats, podem concloure que, del conjunt de tots tres tipus d'oposicions de "mena diatòpica" entre el *sermo urbanus* de València i el de Barcelona, el 85-90% de les recomanacions es resolen d'acord amb les preferències de la ciutat de València. Les recomanacions de les *Regles* de "mena diatòpica" són, per tant, un fidel reflex del "pes" que havia adquirit la capital del regne de València al si del conjunt de les terres de llengua catalana. Com també al segle XX són un reflex del "pes" i prestigi del parlar de Barcelona algunes preferències del *Diccionari Fabra*, el qual considera secundàries opcions prioritzades a les *Regles* (*fam 'gana', temprar, rabosa, pernoliar, tòs, rata penada, esquerrer*, etc.) i ignora d'altres (*hui, medir, acertar, tartamut*, etc.) clarament preferides pel català de València.

Encara hi podríem afegir diverses oposicions de tipus morfològic, bé nominal, com la feminització o no de *ruín* ("cosa ruïna per ruïn cosa," 216), bé verbal, com *vaig anar / aní, tu est / es, tu coneixs / coneixes, jo [am] / ame*, on la dicotomia entre la parla habitual de Barcelona i la de València a l'època s'ha d'entendre més aviat en termes de major o menor intensitat d'ús del tret morfològic. I també hi podríem afegir construccions com "no n'hi ha cap" per "no n'hi ha gens" (80), que tot i ser presentades com a "parlar de baixa sort," semblen haver estat característiques del parlar de Barcelona, però no de València. Doncs bé, en tots aquests casos les prescripcions s'inclinen també per potenciar les solucions més consolidades a València, ja siguin innovadores o no.

5. Les *Regles*: una aposta per la llengua culta, una defensa del *sermo urbanus* i un reconeixement del prestigi del català de València

Ja hem subratllat que les *Regles* pretenen dotar el català d'una norma lingüística culta, moderna, unitària i supradialectal. Les seues prescripcions van sempre en aquest sentit. Ara bé, també hem vist que, quan les *Regles* corregeixen mots de “mena diatòpica,” en què s’oposen les preferències de Barcelona i de València, es recomanen opcions que, en el 85-90% dels casos, s’ajusten a les preferències del català de València. Aquesta constatació ens duu necessàriament no sols a qüestionar l’“eix Barcelona-València” –un “eix” en molts aspectes lingüístics incompatible–, sinó a confirmar que el català de València, que no debades era el parlar català de més prestigi “a les acaballes del mil quatre-cents,” oferia en general el model ortoèpic de la llengua catalana –reconegut arreu del domini lingüístic fins a la reforma fabriana (Rossich 2006) i, predominantment, les pautes de correcció lingüística aplicables al conjunt de l’idioma. Ja ho veié així Joan Coromines quan, a propòsit de la consolidació i ràpida expansió de *fondo* (*DECat*, IV, 95, s.v. *fons*), constatà:

És l’època en què, en la direcció de la llengua, els termes s’han invertit, en el que Badia anomena ‘eix Barcelona-València’; i és València la que assoleix una posició més conspícua.

Les nombroses coincidències entre les recomanacions de les *Regles* –una guia per a la bona llengua– i les traduccions del llatí a la “valentiana lingua” del *Liber elegantiarum*, de Joan Esteve –un manual destinat a l’ensenyament del llatí, sense cap pretensió cultista–, s’expliquen perquè tots dos reflectien les preferències de la llengua de la ciutat de València. Perquè, com bé ha afirmat Colón (Esteve 1988: 16), “paraula usada per Esteve, paraula que era corrent a la València del segle xv.” I, entre aquestes, n’hi havia moltes de les presents a les *Regles*, com ara *cabàs*, *cànem*, *fenoll*, *murta*, *rabosa*, *tos* i *tartamudejar*, mentre que al diccionari de Busa trobem moltes de les que hi són proscrietes, com *bargalló*, *cànyem*, *fonoll*, *paltrigar*, *murtra* o *rata pinyada*. El mateix Badia (1999), en advertir reiteradament que el *Liber* és “tan afí sempre a la doctrina de les *Regles*” (247), no sols confirma que les *Regles* preconitzen el parlar de València com a model a imitar, sinó que, indirectament, avala que difícilment Carbonell en podria ser l’autor.

Sembla una contradicció que fos un altre barceloní, Jeroni Pau, qui preconitzés aquesta orientació diatòpica. I, més encara, si el considerem, com diria Badia, un humanista “dur,” és a dir, un humanista que només conrea i s’interessa pel llatí. Només una visió reduccionista quant als interessos filològics dels humanistes o no tenir suficientment en compte la seua biografia intel·lectual ens pot dur a una tal deducció (Ferrando, en premsa). Pau fou, sobretot, un humanista de mirada àmplia i un lleial servidor i admirador de Roderic de Borja, vicecanceller de l’Església (1457-92), segona autoritat de la cúria romana, i alhora bisbe de València (1456-92). En els

anys immediatament anteriors i posteriors al 1492, la data aproximada en què foren copiades les *Regles*, l'única cort en què es feia un ús més o menys habitual del català, si bé junt amb el llatí i l'italià, era la cort romana, nodrida de molts altres servidors de llengua catalana, vinguts sobretot de València. I és en aquella cort i en aquell context que treballà, entre 1475 i 1492, Jeroni Pau, quasi sempre sota les ordres de Joan de Borja Navarro d'Alpicat, *corrector* pontifici, i en companyia de molts connacionals, sobretot valencians, com els també humanistes Joan Llopis i Pere de Roca, contertulians de la famosa Accademia Pomponiana, que presidia Paolo Pompilio.

Les informacions metalingüístiques i les orientacions lingüístiques de les *Regles* donen a entendre que la comunitat lingüística catalana comptava amb un "loch elegant" per excel·lència, en què la confluència de catalans, valencians i balears els devia permetre contrastar les seues respectives maneres de parlar, debatre intensament la *questione della lingua* i intentar aplicar al català els criteris humanístics que haurien pogut convertir-lo en una llengua cortesana moderna, culta i surpradialectal. Aquest "loch elegant" per excel·lència, aquesta cort amerada d'humanisme, no podia ser ni a Barcelona ni a València, atés que el rei Ferran II, casat amb Isabel de Castella, residia habitualment a Castella, es dirigia sovint en la seua llengua habitual, el castellà, als seus súbdits catalanoparlants, i no tenia el més mínim interès per la llengua catalana. Havia de ser necessàriament Roma, on Roderic de Borja i els seus servidors, predominantment valencians, feien un ús sovintejat del seu català. Convertida en gran centre humanístic, sobretot al voltant de l'Accademia Pomponiana, Roma fou alhora el punt de trobada per antonomàsia dels "hòmens diserts catalans e valencians e prestantíssims trobadors" de l'època, entre els quals "Hyerònym Pau e altres perfetament pronuntians lo vulgar català," que feren possible la gènesi de les *Regles* i explicable que, sense deixar de parlar d'una "única llengua catalana," s'hi recorregués a la doble denominació de la llengua, "vulgar català e valentià," insòlita a Barcelona. Una proposta com la de les *Regles* difícilment s'hauria pogut donar, en l'àmbit català i "a les acaballes del mil quatre-cents," fora d'aquest context romà: la Roma dominada per valencians va ser l'última cort en què el català, concretament el català de València, fou una llengua cortesana i, doncs, el parlar català més prestigiós. D'aquesta situació sociolingüística se'n fan ressò les *Regles* del gran humanista Jeroni Pau i d'"altres perfetament pronuntians lo vulgar català" (Ferrando 2011). Només la biografia intel·lectual de Jeroni Pau i la seua presència en la cúria i en els cercles humanistes romans poden explicar satisfactòriament que ell en fos l'autor real. L'estima de Pau per la seua Barcelona no li impedí d'adoptar l'òptica que llavors era considerada la més cohesionadora i ennoblidora per a "bé parlar" i "escriure" la "llengua catalana": regularització ortogràfica, modernització morfològica, llatinització lèxica, ortoèpia urbana i recurs al parlar urbà més prestigiós com a model a imitar: el "valentià" de la cort romana del futur Alexandre VI.

Ara bé, foren unes *Regles* que, a diferència d'altres formulacions similars per a altres llengües, no podien ser vehiculades per cap poder polític propi, car el català ja l'havia perdut *de facto*. Per això les *Regles* no passaren de ser unes meres anotacions

erudites d'un humanista que, sota la influència de Paolo Pompilio, s'interessà pel vulgar, i que, tot i que probablement de manera fragmentària i sens dubte en forma d'extracte manuscrit, van poder ser salvades de l'oblit total gràcies al grafòman impenitent que va ser Pere Miquel Carbonell.

Obres citades

- Badia Margarit, A. M. “*Les Regles de esquivar vocables i la “qüestió de la llengua.”* Barcelona: Institut d’Estudis Catalans, 1999.
- . “Entorn de Pere Miquel Carbonell. Primer comentari sobre les *Regles de esquivar vocables* (Edició i estudi de 1999).” *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes. Miscel·lània Giuseppe Tavani*. Barcelona: Publicacions de l’Abadia de Montserrat [PAM], 2001. II, 83-95.
- . “325 regles d’esquivar vocables a la cerca d’autor.” Ed. A. M. Badia. *Moments clau de la història de la llengua catalana*. València: Publicacions de la Universitat de València [PUV], 2004 [2002]. 377-419.
- . “Els tres components de les *Regles de esquivar vocables.*” *Estudis Romànics* 27 (2005): 211-18.
- . “Comiat a les *Regles de esquivar vocables* i a tots els qui s’han esforçat a escatir-ne l’autor, els continguts i la significació.” *Estudis Romànics* 28 (2006): 107-23.
- . “Com calcular l’àmbit geogràfic dels *vocables* en joc dins les *Regles de esquivar-los.*” Eds. E. Miralles *et alii*. *El (re)descobriments de l’Edat Moderna. Estudis en homenatge a Eulàlia Duran*. Barcelona, PAM: Universitat de Barcelona, 2007. 533-45.
- . “Vocabulari general i lèxics particulars.” Eds. E. Casanova i M. T. Echenique. *El deler per les paraules. Les aportacions de Germà Colón a la romanística*. València: PUV, 1993. 29-48.
- Colón, G. *El léxico catalán en la Romania*. Madrid: Gredos, 1976. [*El lèxic català dins la Romània*. València: PUV, 1993.]
- . “Estudi preliminar.” Ed. Joan Esteve. *Liber elegantiarum*. Castelló de la Plana: Inculca, 1988. 7-63.
- . *Les Regles d’esquivar vocables. Autoria i entorn lingüístic*. Barcelona: Institut d’Estudis Catalans, 2001.
- . “Encara les *Regles d’esquivar vocables.*” *Estudis Romànics* 27 (2005): 219-25.
- Coromines, J. *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana [DECat]*. 10 volums. Barcelona: Curial / La Caixa, 1990-2001.
- . *Lleures i converses d’un filòleg*. Barcelona: Club Editor, 1971.
- Cruselles, J. M. “El Cardenal Rodrigo de Borja, los curiales romanos y la política eclesiástica de Fernando II de Aragón.” *Congreso Internacional. De la unión de las coronas al Imperio de Carlos V*. Madrid, Sociedad Estatal para la Conmemoración de los Centenarios de Felipe II y Carlos V, 2001. I, 253-79.
- Duran, E. Ressenya d’A. M. Badia. *Les Regles de esquivar vocables i la “qüestió de la llengua.”* *Arxiu de Textos Catalans Antics* 19 (2000): 715-19.
- Esteve, J. Vegeu Colón, G.
- Ferrando, Antoni. *Els certàmens poètics valencians dels segles XIV al XIX*. València: Institució Alfons el Magnànim, 1983.

- . "El paper dels primers editors (1473-1523) en la fixació del català modern." *Caplletra* 27 (2000 [1999]): 109-36.
- . "Sobre l'autoria de les *Regles d'esquivar vocables*, encara." *Els Marges* 70 (2003 [2001]): 67-98.
- . "Les *Regles d'esquivar vocables*: una qüestió d'història cultural, de filologia i de sociolingüística històrica." *Estudis Romànics* 27 (2005): 227-34.
- . "La gènesi romana d'una norma lingüística catalana del segle xv: les *Regles d'esquivar vocables o mots grossers o pagesívols*, "fetes" per Jeroni Pau." Eds. Alfonsina di Benedetto i Ines Ravasini. *Traduzioni e continuità di tradizioni. Valencia a Bari*. Lecce: Pensa Multimedia, 2011 [2010]. 39-64.
- . "Elio Antonio de Nebrija i Jeroni Pau: fortuna diversa de dos humanistes interessats pels seus respectius vulgars." Eds. Júlia Butinyà i Antonio Cortijo. *L'humanisme a la Corona d'Aragó (en el seu context hispànic i europeu)*. Potomac, Washington: Scripta Humanistica. En Premsa.
- Gimeno, L. "Estudi sobre la llengua de l'*Obra feta per los vells*." *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura* 80 (2004): 35-46.
- . *El Cançoner de Joan Berenguer de Masdovelles*. Barcelona: PAM, 2006.
- Guia, J. "Dades biogràfiques sobre Jaume Gassull." *Revista d'Història Medieval* 9 (1998): 262-75.
- . "Dades documentals d'interès literari (València, segle xv)." Eds. A. M. Compagna et alii. *Momenti della cultura catalana in un millenio. Atti del VII Congresso Internazionale dell'AISC (Napoli, 22-24 maggio 2000)*. Napoli: Liguori Editore, 2000 [2003]. I, 201-22.
- Gulsoy, J. *Estudis de gramàtica històrica*. València / Barcelona: Institut Universitari de Filologia Valenciana / PAM, 1993.
- Miralles, M. M. Rodrigo, ed. *Crònica i dietari del capellà d'Alfons el Magnànim*. València: PUV, 2011.
- Pau, J. M. Vilallonga, ed. *Obres*. 2 volums. Barcelona, Curial, 1986.
- Rabella, J. A. "Les altres *Regles d'esquivar vocables*: les correccions en la documentació processal." *Caplletra* 27 (2000 [1999]): 55-63.
- Rodrigo, Mateu. V. Miralles, Melcior.
- Rossich, A. "El model ortològic del català modern." Eds. A. Ferrando, M. Nicolás. *La configuració social de la norma lingüística a l'Europa llatina*. Alacant: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, 2006. 125-53.
- Vaquero, M. "Valencianos en Roma durante el siglo xv: una presencia en torno a los Borja." *El hogar de los Borja*. València: Generalitat Valenciana, 2001. 185-98.
- Veny, J. "La centralització de [o] àtona en català: del *clotell* al *clatell*." *Catalan Review* 13/1-2 (1999): 225-53.
- , coord. "Entorn de les *Regles de esquivar vocables*." *Estudis Romànics* 27 (2005): 201-42.

- Villalonga, M. "Alexandre VI i l'Humanisme." *L'Europa renaixentista. Simposi sobre els Borja (1994)*. Gandia: CEIC "Alfons el Vell" / Tres i Quatre, 1988. 95-133.
- . "El viatge dels catalans a Roma durant el segle xv." Eds. P. Valsalobre i A. Rafanell. *Estudis de filologia catalana*. Barcelona: PAM, 1999. 201-21.
- . "Jeroni Pau en el umbral de un mundo nuevo: Quinto centenario de su muerte." *Acta Conventus Neo-Latini Abulensis. Proceedings of the Tenth International Congress of Neo-Latin Studies (Avila, 4-9 August 1997)*. Tempe (Arizona): Arizona Center for Medieval and Renaissance Studies, 2000. 647-57.
- . "Rapporti tra umanesimo catalano e umanesimo romano." Eds. D. Canfora *et alii*. *Principato ecclesiastico e riuso dei classici: gli umanisti e Alessandro VI. Atti del Convegno Roma nel Rinascimento (Bari / Monte Sant'Angelo, 22-24 maggio 2000)*. Roma: Pubblicazioni degli Archivi di Stato, 2002. 195-209.